

А. П. Чехов: ТОСКА

Вечерние сумерки. Крупный мокрый снег лениво кружится около только что зажженных фонарей и тонким мягким пластом ложится на крыши, лошадиные спины, плечи, шапки. Извозчик Иона Потапов весь бел, как привидение. Он согнулся, насколько только возможно согнуться живому телу, сидит на козлах и не шевельнется. Упав на него целый сугроб, то и тогда бы, кажется, он не нашел нужным стряхивать с себя снег... Его лошаденка тоже бела и неподвижна. Своею неподвижностью, угловатостью форм и палкообразной прямизною ног она даже вблизи похожа на копеечную пряничную лошадку. Она, по всей вероятности, погружена в мысль. Кого оторвали от плуга, от привычных серых картин и бросили сюда в этот омут, полный чудовищных огней, неугомонного треска и бегущих людей, тому нельзя не думать...

Иона и его лошаденка не двигаются с места уже давно. Выехали они со двора еще до обеда, а почина всё нет и нет. Но вот на город спускается вечерняя мгла. Бледность фонарных огней уступает свое место живой краске, и уличная суматоха становится шумнее.

– Извозчик, на Выборгскую! – слышит Иона. – Извозчик!

Иона вздрагивает и сквозь ресницы, облепленные снегом, видит военного в шинели с капюшоном.

– На Выборгскую! – повторяет военный. – Да ты спишь, что ли? На Выборгскую!

В знак согласия Иона дергает вожжи, отчего со спины лошади и с его плеч сыплются пласты снега... Военный садится в сани. Извозчик чмокает губами, вытягивает по-лебединому шею, приподнимается и больше по привычке, чем по нужде, машет кнутом. Лошаденка тоже вытягивает шею, кривит свои палкообразные ноги и нерешительно двигается с места...

А. П. Чехов: ТУГА

Коме да изречем жалост своју? ...

Вечерњи сутон. Крупан и влажан снег лагано кружи око тек упаљене светилке, и као танак и мек слој покрива кровове кућа, леђа у коња, људска рамена и капе. Кочијаш Јона Потапов сав се бели као привиђење. Пресавио се толико коликг год се може савити живо тело, седи на свом седишту и не миче се. Да на њ напада и читава хумка снега он, како се чини, не би ни тада помислио да га стресе. И његово коњче бело је и непокретно. Својом непокретношћу, угластим облицима, ногама правим и уштапљеним, оно чак и изблиза личи на вашарски колач од гроша. По свој прилици и оно је утонуло у своје мисли као и његов госа. И мора да се замисли кад су га одвојили од плуга, од познатих слика из поља, сурих, обичних, на које је навикао; и довели га овамо у ову долину плача, пуну чудовишних пламенова, неуморне хуке и буке, и устумараних људи...

Откад се већ Јона и коњ не мичу с места. Још јутрос изишли су из свога склоништа, а одмора још никако нема па нема. Већ се и вечерња магла спушта на град. Бледи светилке смењују се живом бојом, а улична гужва и врева све је јача.

– Кочијашу, у Виборшку улицу – зачу Јона позив. – Кочијашу!

Јона се трже и кроз трепавице улепљене снегом угледа човека у војној униформи, у шињелу и са капуљачом.

– У Виборшку улицу ! – понови униформа. – Ти, ваљда, спаваш? У Виборшку!

У знак пристанка Јона затеже узде, а од тога потеза осуше се читаве снежне наслаге са коњских леђа и његових плећа. Униформа седа у саонице. Кочијаш цокће уснама, врат истеже као лабуд, попридиже се и маше бичем више из навике него из потребе. И коњ истеже своју шију, савија уштапљене ноге и ноодлучно се креће са свога места...

– Куда прешь, леший! – на первых же порах слышит Иона возгласы из темной, движущейся взад и вперед массы. – Куда черти несут? Прправа держи!

– Ты ездить не умеешь! Права держи! — сердится военный.

Бранится кучер с кареты, злобно глядит и стряхивает с рукава снег прохожий, перебежавший дорогу и налетевший плечом на морду лошаденки. **Иона ерзает на козлах, как на иголках, тыкает в стороны локтями и водит глазами, как угорелый, словно не понимает, где он и зачем он здесь.**

– Какие все подлецы! – острит военный. – Так и норовят столкнуться с тобой или под лошадь попасть. Это они сговорились.

Иона оглядывается на седока и шевелит губами... Хочет он, по-видимому, что-то сказать, но из горла не выходит ничего, кроме сипенья.

– Что? – спрашивает военный.

Иона кривит улыбкой рот, напрягает свое горло и сипит:

– А у меня, барин, тово... сын на этой неделе помер.

– Гм!.. Отчего же он умер?

Иона оборачивается всем туловищем к седоку и говорит:

–А кто ж его знает! Должно, от горячки... Три дня полежал в больнице и помер... Божья воля.

– Сворачивай, дьявол! – раздается в потемках. – Повылазило, что ли, старый пес? Гляди глазами!

– Поезжай, поезжай... – говорит седок. – Этак мы и до завтра не доедем. Подгоника!

Извозчик опять вытягивает шею, приподнимается и с тяжелой грацией взмахивает кнутом. Несколько раз потом оглядывается он на седока, но тот закрыл глаза и, по-видимому, не расположен слушать. Высадив его на Выборгской, он останавливается у трактира, сгибается на козлах и опять не шевельнется... Мокрый снег опять красит набело его и лошаденку. Проходит час, дру-

– Куд си забасао, шумски ђаволе?! – већ на првом кораку чује Јона срдите узвике из тамне гомиле која се кретала унапред и назад. – Куд те ђаво тера? Држи десос-но!

– Па ти не умеш ни да возиш! Држи десно! – љути се униформа.

Са једних каруца грди га кочијаш, гледа љутито и рукама стреса снег; био се укрстио с његовим санкама и раменом ударио о коњску њушку.

– Све су то неваљалци! – говори униформа заједљиво. – Само траже прилику да се сударе и да налете на коње. Договорили се, ниткови.

Јона се осврће на њега и миче уснама. Жели нешто да каже, али из грла се не чује ништа друго него промукло шиштање.

– Шта је? – пита униформа.

Јона развлачи уста у осмех, напреже своје грло и шушти:

– Ето, син ми умро, господине, овај ... умро ове недеље.

– Хм! ... А од чега је умро?

Јона се целим трупом окреће своје путнику и започиње:

– А ко ће га знати? Мора да је од врућице... Три дана лежао у болници, па умро... Божја воља...

– Скрећи, ђаволе! – одјекну у сумраку. – Јесу ли ти очи испале, псу матори? Отварај очи!

– Потерај, потерај... – вели путник. – Овако ни до сутра нећемо стићи. Ошине де!

Кочијаш опет извија врат, попридиже се са седишта и са тешком грацијом узмахује бичем. После се неколико пута осврће на путника, али овај затвори очи и, како изгледа, није вољан да слуша. Доведе га у Выборшску улицу, па онда окрете и стаде пред крчму, пови се на седишту и опет поста непомичан... Влажни снег опет побелује и њега и коља. Пролази један час, други...

гой...

По тротуару, громко стуча калошами и перебраниваясь, проходят трое молодых людей: двое из них высоки и тонки, третий мал и горбат.

– Извозчик, к Полицейскому мосту! – кричит дребезжащим голосом горбач. – Троих... двугривенный!

Иона дергает вожжами и чмокает. Двугривенный цена не сходная, но ему не до цены... Что рубль, что пятак – для него теперь всё равно, были бы только седоки... Молодые люди, толкаясь и сквернословя, подходят к саням и все трое сразу лезут на сиденье. Начинается решение вопроса: кому двум сидеть, а кому третьему стоять? После долгой перебранки, капризничанья и попреков приходят к решению, что стоять должен горбач, как самый маленький.

– Ну, погоняй! – дребезжит горбач, устанавливаясь и дыша в затылок Ионы. – Лупи! Да и шапка же у тебя, братец! Хуже во всем Петербурге не найти...

– Гы-ы... гы-ы... – хохочет Иона. – Какая есть...

– Ну ты, какая есть, погоняй! Этак ты всю дорогу будешь ехать? Да? А по шее?..

– Голова трещит... – говорит один из длинных. – Вчера у Дукмасовых мы вдвоем с Васькой четыре бутылки коньяку выпили.

– Не понимаю, зачем врать! – сердится другой длинный. – Врет, как скотина.

– Накажи меня бог, правда...

– Это такая же правда, как то, что вошь кашляет.

– Гы-ы! – ухмыляется Иона. – Веселые господа!

– Тьфу, чтоб тебя черти!.. – возмущается горбач. – Поедешь ты, старая холера, или нет? Разве так ездят? Хлобысни-ка ее кнутом! Но, чёрт! Но! Хорошенько ее!

Иона чувствует за своей спиной вертящееся тело и голосовую дрожь горбача. Он слышит обращенную к нему ругань, видит людей, и чувство одиночества начинает мало-помалу отлегать от груди. Горбач бранится до тех пор, пока не давится вычурным,

Три млада човека, двојица високи и танки, трећи мали и грбав, иду тротоаром, тупкају калъачама и препиру се.

– Кочијашу, Полицијски мост! – виче грбавко промуклим гласом. – Троје! ... Два гроша!

Јона затеже узде и цвокће. Мало је два гроша, али њему није стало до цене... Рубља, петак, сад му је то свеједно, само да има човека. Младићи, гурајући се и псујући ружно, прилазе санкама, пењу се и сва тројица одједном седају на седиште. Отпочиње расправљање: која ће двојица седети, а ко ће стајати? После дуге препирке, пркоса и пребацивања, одлуче да стоји грбавко, он је најмањи.

– Сад, потерај! – крешти грбавко наместив се иза Јона и дувајући му за врат. – Удри! А што имаш капу, братац! У свем Петрограду не би се могла наћи гора!

– Хи-хи ... хи-хи ... – смеје се Јона. – Каква је, таква је. Тога има.

– Деде, ти, каква-таква, потерај! Мислиш ли ти једнако тако возити? А? Једну за врат па...

– Глава ми трешти – прича један дугоња. Јуче смо код Дукмасових ја и Васка попили четири боце коњака...

– Не разумем, нашто лагати! – љути се други дугоња. – Лаже као скот.

– Убио ме бог, ако лажем...

– То је тако истина као жабли кашаљ.

– Хи-хи! – смешка се Јона. – Ве-есела господа!

– Фуј, нек те ђаво носи! – ускипе грбавко. Хоћеш ли потерати, стара колеро, или нећеш? Зар се овако вози? Швићни де тим бичем! Деде, до ђавола! Деде! Побоље удари!

Јона осећа како се иза њега врти грбавково тело и како му глас трепери. Слуша грдњу којом га обасипа, види људе, и зато му се мало-помало поче скидати с душе осећање усамљености. Грбавко грди докле докле га не загрцну чудовишна, проста-

шестиэтажным ругательством и не раздражается кашлем. Длинные начинают говорить о какой-то Надежде Петровне. Иона оглядывается на них. Дождавшись короткой паузы, он оглядывается еще раз и бормочет:

– А у меня на этой неделе... тово... сын помер!

– Все помер... – вздыхает горбач, вытирая после кашля губы. – Ну, погоняй, погоняй! Господа, я решительно не могу дальше так ехать! Когда он нас довезет?

– А ты его легонечко подбодри... в шею!

– Старая холера, слышишь? Ведь шею накостьляю!.. С вашим братом церемониться, так пешком ходить!.. Ты слышишь, Змей Горыныч? Или тебе плевать на наши слова?

И Иона больше слышит, чем чувствует, звуки подзатыльника.

– Гы-ы... – смеется он. – Веселые господа... дай бог здоровья!

– Извозчик, ты женат? – спрашивает длинный.

– Я-то? Гы-ы... ве-еселые господа! Таперя у меня одна жена – сырая земля... Хи-хо-хо... Могила, то есть!.. Сын-то вот помер, а я жив... Чудное дело, смерть дверью обозналась... Вместо того, чтоб ко мне идтить, она к сыну...

И Иона оборачивается, чтобы рассказать, как умер его сын, но тут горбач легко вздыхает и заявляет, что, слава богу, они, наконец, приехали. Получив двугривенный, Иона долго глядит вслед гулякам, исчезающим в темном подъезде. Опять он одинок, и опять наступает для него тишина...

Утихшая ненадолго тоска появляется вновь и распирает грудь еще с большей силой. Глаза Ионы тревожно и мученически бегают по толпам, снующим по обе стороны улицы: не найдется ли из этих тысяч людей хоть один, который выслушал бы его? Но толпы бегут, не замечая ни его, ни тоски... Тоска громадная, не знающая границ. Лопни грудь Ионы и вылейся из нее тоска, так

чка псовка. Дугоње поведу разговор о некој Надежди Петровној. Јона се осврће на њих. Сачекава кратку паузу, осврће се још једном и мрмља:

– Син ми је умро... овај... умро ове недеље!

– Сви ћемо умрети – уздише грбавко бришући уста после кашља. – Него потерај, потерај! Господо, ја, просто, не могу да се возим овако! Кад ће нас он довести?

– А ти га малко подстакни... за врат!

– Чујеш ли ти, стара колеро? Шију ћу ти заврнути! Кад се човек пред овим људима цифра, мора пешке ићи. Чујеш ли ти, змају са планине? Или ти не хајеш за наше речи?

И Јона више чује него што осећа ударац по врату.

– Хи-хи... – смеје се он. – Весела господа, бог им дао здравља.

– Кочијашу, јеси ли ожењен? – пита дугоња.

– Ја? Хи-хи ... ве-села господа! Сада имам ја једну жену, земљу црну... Хи-хо-хо!... Гроб... Син ми је умро, а ја сам остао жив... Чудновата ствар, смрт погрешила врата... Уместо да дође к мени она отишла, сину моме...

И Јона се окреће на седишту да прича како му је син умро, али грбоња лако уздахну и промрмља да су једва једном стигли, хвала богу. Јона прима два гроша и дуго гледа за ноћницима који нестају у мрачним вратима. Опет остаје сам и опет за њега настају тишина и мир...

Туга, стишана за кратко време, јавља се поново и са још већом снагом растрзава му груди. Његове очи узнемирено и мученички лутају по гомили на обе уличне стране; неће ли се између хиљаде људи наћи бар један једини који би хтео да чује за његов бол. Али гомиле иду и пролазе, не запажају ни њега, ни његову тугу... Огромну тугу, бескрајну... Да му груди прену, па да је излију,

она бы, кажется, весь свет залила, но, тем не менее, ее не видно. Она сумела поместиться в такую ничтожную скорлупу, что ее не увидишь днем с огнем...

Иона видит дворника с кульком и решает заговорить с ним.

– Милый, который теперь час будет? – спрашивает он.

– Десятый... Чего же стал здесь? Проезжай!

Иона отъезжает на несколько шагов, изгибается и отдается тоске... Обращаться к людям он считает уже бесполезным. Но не проходит и пяти минут, как он выпрямляется, встряхивает головой, словно почувствовал острую боль, и дергает вожжи... Ему невмоготу.

«Ко двору, – думает он. – Ко двору!» И лошаденка, точно поняв его мысль, начинает бежать рысцой. Спустя часа полтора, Иона сидит уже около большой грязной печи. На печи, на полу, на скамьях храпит народ. В воздухе «спираль» и духота... Иона глядит на спящих, почесывается и жалеет, что так рано вернулся домой...

«И на овес не выездил, – думает он. – Оттого-то вот и тоска. Человек, который знающий свое дело... который и сам сыт, и лошадь сыта, всегда покоен...»

В одном из углов поднимается молодой извозчик, сонно крикает и тянется к ведру с водой.

– Пить захотел? – спрашивает Иона.

– Стало быть, пить!

– Так... На здоровье... А у меня, брат, сын помер... Слышал? На этой неделе в больнице... История!

Иона смотрит, какой эффект произвели его слова, но не видит ничего. Молодой укрывшись с головой и уже спит. Старик вздыхает и чешется... Как молодому хотелось пить, так ему хочется говорить. Скоро будет неделя, как умер сын, а он еще путем не говорил ни с кем... Нужно поговорить с толком, с

целое свет би поплавила, па опет се не би могла видети ни догледати. Умела је тако да се смести у ништавну љуску да се ни на беломе дану не би могла сагледати.

Јонине очи опазише покућара с торбом; па ће с њиме да поразговара.

– Драги пријатељу, колико је сати? – пита он.

– Десет. .. А што ти стојиш овде? Хајде даље!

Јона одвезе малко своје саонице, погну се на седишту и предаде се својој тузи... Сад већ види да му је узалуд људима говорити о њој... Али не пролази ни пет минута а он се исправља, узмахује главом као да оштар бол осећа, и затеже узде... Нема више моћи.

– У склониште! У склониште! – досећа се он. А мали коњ, као да разуме шта мисли његов госа, полази каоом. Након пола часа Јона седи крај велике и задрљане пећи. На зиданој пећи, на патосу, по клупама, хрчу људи. У ваздуху загушљиво и запарно. Јона посматра спаваче, чешка се и жали што се рано вратио кући.

»Нисам ни за овас ишао. Зато ми је овако тешко«, – мисли Јона. »Кад човек зна своју дужност... и сам је сит, и коњ му је сит... па је за свагда миран и спокојан... «
Млад човек, кочијаш, устаје из једног кутка, сањиво кркла и пружа руку за ведро с водом.

– Пије ти се вода? А? – запиткује Јона. – Жедан си?

– Па жедан, ваљда.

– Е... па пријатно... А, ви'ш, брате, мени син умро... Да ли си чуо? Ове недеље, у болници... Да ти само причам!

Јона посматра утисак својих речи али не види ништа. Млади се покрива до преко главе и већ тоне у сан. Стари уздише и чешка се. Као што је млади био жедан воде, тако он осећа потребу да се повери. Скоро ће недеља како му је син умро а он још ни с ким није могао да поразговара о своме губи-

расстановкой... Надо рассказать, как заболел сын, как он мучился, что говорил перед смертью, как умер... Нужно описать похороны и поездку в больницу за одеждой покойника. В деревне осталась дочка Анисья... И про нее нужно поговорить... Да мало ли о чем он может теперь поговорить? Слушатель должен охвать, вздохать, причитывать... А с бабами говорить еще лучше. Те хоть и дуры, но ревут от двух слов.

«Пойти лошадь поглядеть, – думает Иона. – Спать всегда успеешь... Небось, выплещешься...»

Он одевается и идет в конюшню, где стоит его лошадь. Думает он об овсе, сене, о погоде... Про сына, когда один, думать он не может... Поговорить с кем-нибудь о нем можно, но самому думать и рисовать себе его образ невыносимо жутко...

– Жуешь? – спрашивает Иона свою лошадь, видя ее блестящие глаза. – Ну, жуй, жуй... Коли на овес не выехали, сено есть будем... Да... Стар уж стал я ездить... Сыну бы ездить, а не мне... То настоящий извозчик был... Жить бы только...

Иона молчит некоторое время и продолжает:

– Так-то, брат кобылочка... Нету Кузьмы Ионыча... Приказал долго жить... Взял и помер зря... Таперя, скажем, у тебя жеребеночек, и ты этому жеребеночку родная мать... И вдруг, скажем, этот самый жеребеночек приказал долго жить... Ведь жалко?

Лошаденка жует, слушает и дышит на руки своего хозяина...

Иона увлекается и рассказывает ей всё...

тк. Јер треба поразговарати паметно, темељно, полагаано, од срца. Треба испричати како се син разболео, како се мучио, шта је пред смрт рекао, шта је говорио, како је умро... Треба описати сахрану и одлазак у болницу по одело покојниково. У селу остала ћерчица Анисја... И о њој треба поразговарати. Зар би се мало шта имало казати и поразговарати? Слушалац би морао само хуктати, уздисати, и плакати с њиме заједно... А још је боље са женама разговарати. Оне су, истина, неукe и глупе, али кукају од прве речи.

»Треба коња обићи«, мисли Јона. »Има се кад спавати... Немај бриге, наспаваћеш се... «

Јона се облачи и иде у коњушницу. Мисли на зуб, на сено, на ово времиште... На сина, овако сам, не може да мисли. Може само да разговара, с ким било, да разговара, али да сам о њему мисли, да га се сећа, да његову слику замишља, то му је неиздржљиво тешко и горко...

– Грицкаш ли? – пита он свога коња, видећи његове сјајне очи. – Е па, грицкај, грицкај. Кад нисмо ишли со зуб, онда је и сено добро... Да... А стар сам већ и да возим... Син би возио, а не ја... Он је био прави кочијаш... Само да је жив...

Јона поћути мало, па настави:

– Богами јест, кобилице, брате мој... Само да је жив... Али нема више Кузме Јонича... Смрт га уграбила... Разболео се и умро на правди бога... Рецимо сада да ти имаш једно ждребенце, и ти си му рођена мати. И одједном, рецимо, твоје ждребенце смрт уграби... Је ли да је то жалост?

Кобилица грицка сено, слуша и дише на руке свога гесе.

Јона заборавља свет, тоне у тугу и прича јој...